

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія

ГРИЦАЙ Лілія Ігорівна

Оптимізація соціальних видатків місцевих бюджетів/ Optimization of social expenditures of local budgets.

спеціальність 072 «фінанси, банківська справа та страхування»
освітньо-професійна програма – «фінанси»

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка
групи ФФм-21
Грицай Л.І.

підпис

Науковий керівник:
к.е.н., доцент
Гупаловська М.Б.

підпис

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2020 р.
Завідувач кафедри

_____ О.П.Кириленко

Тернопіль – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНИХ	
ВИДАТКІВ.....	6
1.1. Соціальні видатки: сутність та класифікація.....	6
1.2. Організаційно-правове забезпечення соціальних видатків місцевих бюджетів.....	12
Висновки до 1 розділу.....	18
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ В	
УКРАЇНІ ТА НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ МІСЬКОЇ	
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ	
ГРОМАДИ.....	19
2.1. Аналіз видатків місцевих бюджетів України соціального призначення.....	19
2.2. Оптимізація і аналіз соціальних видатків Тернопільської міської територіальної громади	24
Висновки до розділу 2.....	35
РОЗДІЛ 3. ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	
ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ	
БЮДЖЕТІВ.....	36
Висновки до розділу 3.....	41
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	46

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах розвитку суспільних відносин, важливим чинником, є те, що Україна пов'язує перспективи свого подальшого розвитку з входженням в європейські структури, що зобов'язує дотримуватися відповідних європейських стандартів у найважливіших галузях, в тому числі і в сфері соціального захисту. Депресивний стан економіки унеможливорює підтримання належних соціальних стандартів для переважної більшості населення. Проблеми соціального захисту практично актуальні для всіх країн світу, адже в кожній країні, навіть з високим рівнем добробуту, проживають люди похилого віку, інваліди, багатодітні сім'ї, безробітні, які потребують соціальної допомоги. В Україні, у зв'язку із погіршенням фінансового стану більшості громадян, політичною, економічною кризами зростає кількість осіб, яким необхідна державна підтримка.

Дана проблематика у вітчизняній науці є малодослідженою, але у зарубіжній теорії даній темі приділяють багато уваги. Серед вітчизняних науковців її розглядали В. Баранової, Т. Боголіб, О. Василика, В. Гейця, В. Глуценка, О. Кириленко, Е. Лібанової, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луніної, І. Лютого, О. Макарової, Д. Полозенка, В. Тропіної, В. Федосова, І. Чугунова, А. Чухна, С. Юрія, З. Лободіна та багато інших. Тому зазначенні питання залишаються актуальними і потребують подальшого дослідження.

Мета і завдання. Мета магістерської роботи полягає у поглибленні теоретичних засад та оцінюванні практики здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення, а також у розробці науково-обґрунтованих практичних рекомендацій з питань їхнього вдосконалення та створення підґрунтя для підвищення суспільного добробуту.

Досягнення поставленої мети передбачає комплексно-системне дослідження теоретичних та практичних аспектів проблем фінансування системи соціального захисту населення, а саме послідовне розв'язання таких завдань:

- розглянути економічну сутність і призначення видатків місцевих бюджетів суспільного призначення;
- з'ясувати організаційно – правове забезпечення соціальних видатків місцевих бюджетів;
- проаналізувати видатки місцевих бюджетів соціального призначення України;
- оцінити роль соціальних видатків місцевих бюджетів у Тернопільській області;
- обґрунтувати шляхи вдосконалення видатків місцевих бюджетів і їх зарубіжний досвід..

Об'єктом дослідження є видатки місцевих бюджетів.

Предметом дослідження є відносини, які виникають у процесі бюджетного забезпечення населення суспільними благами.

Методи дослідження. У процесі написання магістерської роботи застосовано такі методи: наукової абстракції та аналогії, прийоми індукції та дедукції, групування – при обґрунтуванні категорійно-поняттєвого апарату, порівняння, аналізу та синтезу, емпіричного і графічного аналізу, прийоми середніх та відносних величин – в процесі оцінювання практики планування і здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення, аналізу їхньої ефективності, ідеалізації і наукового абстрагування – при розробленні пропозицій щодо вдосконалення планування видатків місцевих бюджетів соціального призначення і практики їх здійснення в контексті підвищення ефективності використання бюджетних коштів і забезпечення суспільного добробуту.

Теоретико – інформаційною базою дослідження є нормативно – правові документи, наукові положення сучасної теорії фінансів та в сфері проблем функціонування видатків місцевих бюджетів, теоретичні висновки та узагальнення вітчизняних і зарубіжних вчених – економістів, що містяться у монографічній, спеціальній та періодичній літературі, матеріали наукових та

науково – практичних конференцій, звітні дані, статистичні щорічники та ресурси мережі Інтернет.

Практична значимість отриманих результатів полягає у можливості та необхідності використання результатів дослідження у діяльності фінансових органів, що регулюють видатки місцевих бюджетів. Основні ідеї і висновки роботи можуть бути використані для більш глибокого аналізу фінансової ситуації в Україні.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ

1.1. Соціальні видатки: сутність та класифікація

Видатки державного бюджету відображають функції та завдання, покладені на державну владу і є головним елементом цього фонду. Визначаючи параметри складання бюджету, держава має виходити не з обсягів доходів, а з потреби у видатках. Чинник, який впливає на розмір, склад і структуру видатків бюджету, є функції держави, адже без достатнього рівня бюджетних коштів такі функції якісно виконати неможливо.

Згідно з Бюджетним кодексом України, виокремлюються поняття «видатки бюджету» та «витрати бюджету». Отже, видатки бюджету - це кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не належать: погашення боргу: надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування. Витрати бюджету - видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів[2;3].

Поняття «витрати» у кодексі включає в себе поняття «видатки», тобто є ширшим. Поряд із цим є й інші істотні відмінності між вказаними поняттями. Поняття «видатки» застосовується для позначення тих розподільних відносин, які пов'язані з використанням централізованого грошового фонду держави. Видатки здійснюються на стадії розподілу ВВП, характеризуються одностороннім рухом грошових коштів і не обмінюються на відповідні еквіваленти. Суб'єкт бюджетних відносин видає гроші зі свого фонду (здійснює видатки) для їхнього подальшого використання без одночасного отримання еквівалентної вартості товарів чи послуг[2].

Як зазначають науковці, поняття видатків місцевого бюджету значно ширше, ніж процес включення відповідних бюджетів видатків на утримання конкретних галузей та установ і відпуску коштів - бюджетного фінансування. До інституту видатків місцевого бюджету слід віднести цільове, доцільне та ефективне використання коштів розпорядниками бюджетних кредитів.

О. Василюк розуміє видатки як такі, що «... безпосередньо пов'язані з інтересами широких верств населення й суттєво впливають на загальні соціальні процеси в державі й насамперед на рівень добробуту населення, освіченості, забезпеченості медичними послугами, а також послугами в галузі культури, спорту, соціальної захищеності на випадок непередбачуваних обставин» [4].

Сутність видатків С. Юрій трактує так: «Видатки бюджету уособлюють економічні відносини, які виникають у зв'язку з розподілом централізованого фонду грошових коштів держави і його використанням за цільовим призначенням» [48].

Щодо економістів, Н. Хижа та М. Артус, то вони вважають, видатки бюджетів «... спрямовуються на задоволення найважливіших потреб суспільства у розвитку економіки і соціальної сфери... та характеризують рівень забезпечення потреб діяльності держави» [1].

Видатки місцевих бюджетів відповідно до механізму організації міжбюджетних відносин можна поділити на дві групи:

- 1) Видатки, які враховуються при розрахунку обсягу міжбюджетних трансфертів;
- 2) Видатки, які не враховуються при розрахунку обсягу міжбюджетних трансфертів.

Видатки, що належать до першої групи:

- бюджети сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань;
- районні бюджети, бюджети міст республіканського (Автономної республіки Крим) та міст обласного значення;

– бюджет Автономної Республіки Крим та обласні бюджети.

До видатків другої групи належать видатки:

- місцеву пожежну охорону;
- позашкільну освіту;
- програми місцевого значення, які стосуються дітей, молоді, сім'ї;
- місцеві програми розвитку ЖКГ та благоустрою населених пунктів;
- заходи з організації рятування на водах;
- обслуговування боргу органів місцевого самоврядування;
- транспорт, дорожнє господарство;
- інші програми[37].

Фінансування державних видатків є плановим, цільовим, безповоротним відпуском коштів для забезпечення виконання загальнодержавних функцій, утримання соціально-культурної сфери, забезпечення соціальних обов'язків та гарантій держави.

Розкривши зміст понять «видатки місцевих бюджетів» можна визначити поняття «соціальні видатки». Ці видатки стосуються фінансування тієї частини повноважень органів місцевої влади і самоврядування, яка спрямована на задоволення матеріальних та духовно-культурних інтересів громадян. Отже, соціальні видатки доцільно визначати як економічні відносини між юридичними і фізичними особами, з одного боку, та органами місцевої влади і самоврядування, з іншого боку, які виникають у зв'язку з розподілом централізованого фонду грошових коштів, що перебуває у розпорядженні останніх та його використанням на виконання ним власних і делегованих повноважень щодо задоволення матеріальних і духовно-культурних потреб громадян з метою підвищення суспільного добробуту[28;36].

Відповідно до наведених вище міркувань, до соціальних видатків місцевих бюджетів доцільно зарахувати видатки на освіту, охорону здоров'я, фізичний і духовний розвиток, соціальний захист та соціальне забезпечення, а також житлово-комунальне господарство.

Видатки бюджету на соціальний захист – це кошти цільового призначення для окремих верств населення задля забезпечення необхідних стандартів та гарантій при повній, частковій або тимчасовій втраті працездатності, при безробітті з незалежних від постраждалих осіб обставин, які передбачені законом, а також за таких економічних ситуацій як: криза, зростання інфляції, спад виробництва[35;34].

Видатки на соціальний захист населення та соціальне забезпечення охоплюють:

- державні спеціальні пенсійні програми (пенсії військовослужбовцям рядового, сержантського та старшинського складу строкової служби та членам їхніх сімей, пенсії військовослужбовцям та особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, пенсії, призначені за іншими пенсійними програмами);
- державні програми соціальної допомоги (грошова допомога біженцям; компенсації на медикаменти; програма протезування; програми і заходи із соціального захисту інвалідів у тому числі програми і заходи Фонду України соціального захисту інвалідів; заходи, пов'язані з поверненням в Україну кримськотатарського народу та осіб інших національностей, які були незаконно депортовані з України; щорічна разова грошова допомога ветеранам Великої Вітчизняної війни; довічна стипендія для учасників бойових дій; кошти, що передаються до Фонду соціального страхування на випадок безробіття; часткове покриття витрат на виплату заборгованості з регресивних позовів шахтарів);
- державну підтримку громадських організацій інвалідів і ветеранів, які мають статус всеукраїнських;
- державні програми і заходи стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;
- державну підтримку молодіжних громадських організацій на виконання загальнодержавних програм і заходів стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;
- державні програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян[12;29].

Видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення в Україні фінансуються за рахунок коштів держави, підприємств, за допомогою послуг фінансових посередників, коштів спонсорів та власних заощаджень громадян. Проте основним джерелом фінансування соціальних гарантій населенню є державні фінанси як складова фінансової системи держави.

Щодо класифікації, то видатки бюджету на соціальний захист класифікуються так:

1) за джерелами фінансування:

— за рахунок коштів державного бюджету;

— за рахунок коштів місцевого бюджету;

2) за ініціатором:

— витрати на реалізацію загальнодержавних програм;

— витрати на місцеві програми (рішення місцевих органів влади);

3) за метою використання:

— видатки на соціальний захист у зв'язку з малозабезпеченістю;

— виплати як компенсація втраченого доходу (допомога по вагітності і пологам);

— компенсація втраченого здоров'я або майна;

— витрати, пов'язанні з наданням підтримки в облаштуванні (притулки для тимчасового утримання біженців);

— витрати на надання пільг і привілеїв окремим категоріям громадян[12].

Соціальна політика - це одна з головних функцій держави, яка здатна забезпечити повноцінний розвиток людини, покращення її інтелектуального і професійного потенціалу. На сьогоднішній час соціальна політика є необхідністю для стабільного функціонування сучасного суспільства. Це обумовлено: складною фінансово-економічною ситуацією в державі, частковою окупацією її території, веденням військових дій на сході країни, стрімким зниженням рівня життя її громадян, і, як наслідок, збільшенням кількості малозабезпечених верств населення, інвалідів, переселенців, багатодітних сімей та інших категорій осіб, що потребують різного роду

соціальної допомоги. Соціально-економічні процеси, що відбуваються в останні роки в Україні, сприяють зниженню рівня зайнятості населення, якості й доступності суспільних благ у сфері охорони здоров'я, освіти та культури.

Варто погодитись з підходом В. Скуратівського, О. Палій та Е. Лібанової до трактування поняття «соціальний захист» як комплексу організаційно правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах[41].

Відповідно до певних потреб, соціальні видатки можна розмежувати на такі дві групи:

– видатки на задоволення фізіологічних потреб людини та потреби в безпеці (забезпечення основ життєдіяльності). Доцільно до цієї групи віднести видатки на охорону здоров'я, соціальне забезпечення, житлово-комунальне господарство. Саме ці видатки призначені для гарантування безпеки життєдіяльності людини (охорона здоров'я) і створення безпечних умов його проживання (житлове і житлово-комунальне господарство). Соціальні трансферти населенню з місцевих бюджетів призначені для приведення особистих доходів людини до мінімального гарантованого державою рівня. Через необ'єктивність соціальних гарантій в Україні, більшість коштів, які надходять до громадян як соціальні виплати з місцевих бюджетів, використовується ними на придбання найбільш необхідних товарів і послуг (продуктів харчування, одягу), тобто на забезпечення фізіологічного виживання. Тому зарахування цих видатків до першої групи є цілком закономірним;

– видатки бюджетів на забезпечення інтелектуальних і духовно-культурних потреб, які призначені для задоволення вторинних потреб людини. До цієї групи доцільно віднести видатки на освіту, фізичний та духовно-культурний розвиток, які призначені для задоволення інтелектуальних та духовно-культурних потреб індивіда. Отримання людиною певного рівня освіти має гарантувати їй кар'єрний ріст, хороші умови праці, збільшення особистих доходів, що є проявами визнання та самореалізації. Споживання

людиною духовно-культурних послуг спрямоване на її фізіологічне виживання, а на самовдосконалення, підвищення власного культурного рівня. За своїм характером впливу на індивіда вказані видатки місцевих бюджетів є подібними, а тому їх доцільно об'єднувати в одну групу.

Маючи на меті реалізацію соціальної політики Україна має вийти на якісно новітній, вдосконалений рівень, а отож, забезпечити ефективну модель бюджетного фінансування соціальних програм. Аби цього досягати необхідно:

- організувати державне фінансове забезпечення соціального захисту населення відповідно до Державної програми соціально-економічного розвитку країни;
- упорядкувати бюджетне планування та чітко прогнозувати видатки на соціальний захист бюджетів різних рівнів, максимально наблизивши їх до дійсних потреб грошового забезпечення суспільної підтримки населення;
- встановити справедливий прожитковий мінімум, після внесення коригувань до споживчого кошика товарів та послуг, і в обов'язковому порядку включити незаплановані витрати на послуги охорони здоров'я, освіти тощо;
- належно обґрунтувати та переглянути розрахунки видатків на соціальний захист на підставі нормативів бюджетного забезпечення та інше[38].

Отож, вирішувати проблематичні питання щодо фінансування соціального захисту в нашій країні необхідно разом з загальними прогресивними змінами у встановленій системі. Тільки реалізувавши реформування системи в загальному, буде можливим досягнення необхідних результатів з зменшенням фінансових навантажень на державний бюджет з вагомим покращенням соціального становища населення країни.

В нашій державі місцеві бюджети посіли вагому ланку в процесі фінансування соціального захисту і соціального забезпечення населення України. Доцільно зазначити, за рахунок кошторису місцевих бюджетів протягом 2017–2018 років було здійснено фінансування більше 35 % всіх бюджетних видатків які направлені в галузь соціального захисту, в 2017 році

питома вага видатків місцевих бюджетів соціального призначення досягала до 44 %.

Особливості реалізації видатків місцевих бюджетів цілком відображається в їх складі і структурі. Відповідно під структурою видатків варто визначити сукупність складових, що встановлюють перелік коштів відповідно до бюджетних класифікацій, які спрямовуються на реалізації програми та заходів, що передбачені відповідним бюджетом [47].

Варто визначити те, що державний бюджет країни фінансує видатки на соціальний захист, зокрема:

- на соціальний захист пенсіонерів виділяється понад 90% від загальної суми, ці кошти передаються Пенсійному фонду України для фінансування пенсійних виплат, у зв'язку з цим на усі інші заходи з державного бюджету надається менше 10% коштів: на соціальну допомогу стосовно дітей, молоді, жінок та сімей – 0,03%;
- на підтримку будівництва житла для окремих категорій громадян – 0,6%;
- на фінансову підтримку громадських організацій інвалідів та ветеранів – 1%»[10].

Досить таки низький рівень фінансування видатків направлений на фундаментальні і прикладні дослідження та розробки в галузі соціального захисту (0,02%), що виступає є негативним явищем, адже задля належного функціонування системи соціального захисту необхідно фінансувати наукові дослідження задля виявлення недоліків і покращення визначеної діяльності в загальному[30].

Отож, задля покращення ефективності фінансування видатків місцевими бюджетами які будуть направлені на соціальний захист населення України доцільно виконати наступне:

- посилити фінансову підтримку непрацевдатних громадян, а також сім'ї, материнства і дитинства;

- забезпечувати адресність надання соціальних пільг задля підтримки сімей, дітей і молоді, адже саме ці категорії громадян потурбують 60% коштів на соціальний захист із місцевих бюджетів;
- покращити нормативно-правове забезпечення у частині розподілу видатків що направлені на соціальних захист громадян;
- забезпечувати дотримку державних мінімальних соціальних гарантій задля всіх громадян.

1.2.Організаційно-правове забезпечення соціальних видатків місцевих бюджетів

В Україні відносини у сфері соціального захисту та соціального забезпечення громадян регулює законодавство (закони України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства і дітям-інвалідам», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про органи і служби у справах неповнолітніх», нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України та ін.)[13,15,18].

Законодавством передбачаються рівні умови надання громадянам допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, вагітністю та пологами, при народженні дитини, по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та на поховання незалежно від виду діяльності, форми власності і господарювання. Допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю виплачується застрахованій особі за рахунок Фонду соціального страхування залежно від розміру заробітної плати (доходу) і страхового стажу.

На рис. 1.1. показано нормативно правові акти, які забезпечують місцеві бюджети в Україні.

Рис. 1.1. Нормативно-правове забезпечення місцевих бюджетів в Україні

Примітка: складено автором самостійно.

Відтак, усі нормативно-правові акти, які впливають на практику здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення можна згрупувати таким чином:

1) законодавчо-нормативні акти непрямої дії. До цієї групи належать правові акти, які доцільно розмежовувати на такі підгрупи: а) ратифіковані міжнародні договори, які закріплюють зобов'язання держави у царині соціальних прав людини. До цієї групи доцільно зараховувати Загальну декларацію про права людини ООН, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Декларацію про права інвалідів, Конвенцію про права дитини, Європейську соціальну хартію та інші.

б) Конституція України та базове законодавство, яке визначає спрямування державної політики щодо реалізації соціальних прав громадян. Крім Основного закону, до цієї групи, на наш погляд, належать Закони України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про соціальні послуги», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», «Про освіту», «Основи законодавства про охорону здоров'я», «Про культуру» тощо[14].

Нормативно-правова база з питань соціального захисту населення є складовою системи його фінансування, вона забезпечує єдність засад, підходів, норм і нормативів, а також визначає особливості функціонування як усієї системи соціального захисту населення в країні, так і окремих її складових. Закріплені нормами фінансового права соціально-економічні відносини між центральними та місцевими органами державної влади, суб'єктами господарювання, громадянами реалізуються з дотриманням принципу єдності при формуванні та використанні відповідних соціальних фондів фінансових ресурсів.

В Україні основні державні соціальні гарантії встановлюються законодавством з метою забезпечення конституційного права громадян на достатній життєвий рівень. У Законі України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії" визначено правові основи соціальної стандартизації. Розроблено "Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів", що сприятиме визначенню механізму реалізації соціальних прав і державних соціальних гарантій, обґрунтуванню розмірів потреб у коштах Державного бюджету України для їхнього забезпечення[14].

Протягом останніх років законодавчі акти, програми та інші нормативні документи, що визначають обсяги видатків державного і місцевих бюджетів, зокрема на соціальний захист, здебільшого приймалися без належного врахування можливостей економіки та населення щодо формування доходів бюджету. Це призвело до структурної розбалансованості державних фінансів, значних (прихованих і явних) дефіцитів державного бюджету. Розриви між

потребами та реальними обсягами ресурсів бюджетів можуть бути подолані шляхом призупинення чинності окремих нормативно-правових актів, видатки на виконання яких у бюджетах не передбачені або передбачені не в повному обсязі. Це дозволить забезпечити необхідне фінансування першочергових соціальних програм і водночас запобігти зростанню такої заборгованості.

Законами України гарантується соціальний захист визначених категорій громадян через надання пільг і державної соціальної підтримки. Однак система пільг показала себе неефективною щодо забезпечення соціального захисту. Саме тому у 2002 р. Уряд затвердив Стратегію заміни системи пільг на адресну грошову допомогу, головним завданням якої задекларовано посилення адресності при наданні пільг шляхом їх упорядкування.

Держава щомісяця надає матеріальну підтримку малозабезпеченим українським родинам, передбачену Законами України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" та "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям"[13,15].

У Законах України "Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам" та "Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам" визначені розміри державної соціальної допомоги, строки її виплати, порядок звернення за її призначенням, джерела покриття витрат на виплату допомоги[16]. Закон України «Про освіту» регулює суспільні відносини у галузі загальної та професійної освіти громадян. Повноваження органів місцевого самоврядування у царині управління освітою закріплені у ст. 14 цього Закону, а ст. 61 визначає місцеві бюджети одним із джерел фінансування навчальних закладів та установ, організацій і підприємств системи освіти. Як і щодо фінансування охорони здоров'я, у документі задеклароване обов'язкове фінансування освіти за рахунок коштів бюджетів усіх рівнів в обсязі не менше 10% від національного доходу[17;6].

Одним з новаторських законодавчо-нормативних актів чинної правової бази, яка впливає на практику здійснення видатків місцевих бюджетів

соціального призначення є Закон України «Про соціальні послуги». Цей документ визначає організаційні, правові та фінансові засади надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги [18].

Висновки до 1 розділу

Основною ознакою сучасної цивілізованої держави є посилений інтерес до проблем людини, орієнтація на всебічний захист її прав і свобод, забезпечення якнайкращих умов життя та задоволення індивідуальних й суспільних благ.

Обґрунтувавши сказане, під видатками місцевих бюджетів доцільно розуміти сукупність економічних відносин, що виникають між фізичними та юридичними особами, з одного боку, та органами місцевої влади й самоврядування, з іншого боку, у зв'язку з розподілом централізованого фонду грошових коштів, який перебуває у розпорядженні останніх та його використанням на виконання ними власних і делегованих повноважень для задоволення суспільних потреб у благах колективного споживання.

Центральне місце в нормативно-правовому полі нашої держави, що регламентує порядок функціонування місцевих бюджетів, належить Конституції України. Цим законодавчим актом встановлено засади функціонування бюджетної системи, окреслено найважливіші повноваження органів державної влади, державного управління й місцевого самоврядування стосовно організації та правового забезпечення формування і використання коштів місцевих бюджетів.

Одним з новаторських законодавчо-нормативних актів чинної правової бази, яка впливає на практику здійснення видатків місцевих бюджетів соціального призначення є Закон України «Про соціальні послуги».

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1. Аналіз видатків місцевих бюджетів України соціального призначення

В Україні бюджетне фінансування соціального захисту та соціального забезпечення населення здійснюються сьогодні відповідно до положень ст. 87-91 Бюджетного кодексу України за рахунок державного та місцевих бюджетів та спрямовуються на фінансування: соціального захисту у випадку непрацездатності; соціального захисту пенсіонерів; соціального захисту ветеранів війни та праці; соціального захисту сім'ї, дітей та молоді; соціального захисту безробітних; допомогу у вирішенні житлового питання; соціального захисту інших категорій населення; фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту[23]. Видатки Зведеного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення за січень-вересень 2018 р. становлять 196 941,6 млн грн., що більше ніж у 2016 р. майже в 2 рази (табл.2.1.).

Таблиця 2.1.

Видатки бюджетів різних рівнів на соціальний захист та соціальне забезпечення

За 3 Квартали	Державний бюджет (млн. грн.)	% від Зведеного бюджету	Місцевий бюджет (млн. грн.)	% відЗведеного бюджету
2017 рік	64 296, 8	58,26	46 065, 3	41,74
2018 рік	105 405, 6	59,4	72 035, 4	40,6
2019рік	89 699, 8	45,55	107 241, 8	54,45

Примітка: складено на основі [9]

Зміна структури Зведеного бюджету України свідчить про збільшення ролі місцевих бюджетів у наданні суспільних послуг населенню. За 3 квартали 2019 р. їх частка зросла на 12,71 % порівняно з трьома кварталами 2017–2018 рр. (з 41,74% до 54,45%). Відповідно, частка державного бюджету знизилася з 59,4% до 45,55%. Кардинальні зміни в структурі видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення як державного, так і місцевих бюджетів відсутні. Проте протягом 2017–2019 рр. все ж відбуваються певні коливання в питомій вазі кожної з функцій державних та місцевих органів влади. У державному бюджеті протягом січня-вересня 2019 р. порівняно з січнем-вереснем 2018 р. частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення знизилася з 59,4% до 45,55%, що пояснюється тим, що частину фінансування соціальних функцій державних органів влади було передано на місцевий рівень (табл. 2.1.).

У структурі видатків місцевих бюджетів України(за функціональною класифікацією) за видами надходжень найбільша питома вага належить видаткам на освіту, соціальний захист та медицину(табл. 2.2.).

Таблиця 2.2.

**Склад та структура видатків місцевих бюджетів України
(за функціональною класифікацією)**

Напрями видатків	Рік									
	2015		2016		2017		2018		2019	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
Освіта	71,4	31,9	84,0	30,4	94,6	27,3	136,6	27,9	162,3	29,7
Соціальний захист	53,4	23,9	67,8	24,5	101,3	29,2	134,5	27,4	145,5	26,6
Пенсії	4,0	1,8	4,8	1,7	5,0	1,4	6,7	1,4	7,6	1,4
Правоохоронні органи	0,2	0,1	0,3	0,1	0,4	0,1	0,6	0,1	1,0	0,2
Медицина	46,6	20,8	59,5	21,5	62,9	18,2	85,7	17,5	85,3	15,6
Збройні сили	0,002	X	0,01	X	0,008	X	0,01	X	-	-
Транспорт	4,3	1,9	8,0	2,9	13,9	4,0	28,8	5,9	36,8	6,7
Інші галузі економіки	4,8	2,1	9,8	3,5	19,4	5,6	25,1	5,1	31,8	5,8

Культура і спорт	9,0	4,0	9,6	3,5	11,9	3,4	16,4	3,3	18,7	3,4
Комунальне господарство	17,7	7,9	15,7	5,7	17,5	5,0	27,2	5,5	23,7	4,3
Сільське господарство	0,1	0,04	1,3	0,5	1,4	0,4	1,8	0,4	0,5	0,1
Охорона довкілля	0,9	0,4	1,5	0,5	1,5	0,4	2,6	0,5	4,2	0,8
Всього видатків	223,5	100,0	276,9	100,0	346,2	100,0	490,1	100,0	546,2	100,0

Примітка: складено на основі[31]

Відповідно до даних Державної казначейської служби України, найбільший обсяг видатків був здійснений для забезпечення соціального захисту – 309 млрдгрн (25% від видатків зведеного бюджету). Видатки на забезпечення освіти та загальнодержавні функції в січні-грудні 2019 року становили 210 (17%) та 192 млрдгрн (15%) відповідно. Найменше витрат було здійснено на охорону навколишнього середовища і духовний та фізичний розвиток – 8 (менше 1%) та 28 млрдгрн (2%) відповідно[9].

За функціональною класифікацією видатків, пріоритетними напрямками витрат у 2020 році залишатиметься соціальний захист, освіта та виплата відсотків за боргами. На соціальний захист спрямуються 13,9% ВВП, видатки на освіту та охорону здоров'я передбачені на рівні 8,5% від ВВП, та в обох випадках у відносному до ВВП вираженні фінансування зменшується, хоча номінально в гривнях заплановане зростання (рис. 2.1.). Зростатимуть у % від ВВП лише видатки на економічну діяльність.

Рис. 2.1. Структура видатків зведеного бюджету у 2019-2020 роках, % ВВП
Примітка: розраховано на основі[9]

Якщо порівняти структуру видатків в Україні та 11 країнах Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) – членів ЄС (після 2004 року), то можна побачити, в яких напрямках фінансування ми наближаємось до показників розвинених країн, а в яких – навпаки. Доречним вважаємо не порівнювати Україну із старими членами ЄС, оскільки в цих країнах структура видатків об'єктивно відрізняється через розвинену інфраструктуру та сталі ринки, а сфокусуватися на «нових членах ЄС» - країнах, що вступили до Євросоюзу після 2004 року.

В системі охорони здоров'я цього року відбуваються серйозні зміни, й хоча фінансування в цілому змінюється не набагато (+4,9 млрд.грн), а у відношенні до ВВП навіть скорочується з 3,1% до 2,9%, це ще збільшить розрив із показниками видатків країн ЦСЄ. Із запланованих 131,8 млрд. грн, майже 55% виділяється на фінансування реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення, у тому числі, на фінансування Національної служби здоров'я. Відбудеться остаточний перехід до механізму фінансування, передбаченого реформою, коли держава через НСЗУ замовляє окрему послугу у автономному медичному закладі (причому незалежно від його форми власності), замість фінансувати медичні установи напряму з бюджету. Майже 70% населення вже обрали лікаря первинної ланки (сімейних лікарів та педіатрів), тож вони й мають доступ до безкоштовної спеціалізованої допомоги.

За рахунок субвенції з Державного бюджету місцевим бюджетам надаються пільги та житлові субсидії населенню на придбання твердого тарідного пічного побутового палива і скрапленого газу, на оплату житлово - комунальних послуг.

Звичайно, збільшення обсягів субвенцій пояснюється значним підвищенням цін на енергоносії та ЖКП, низьку платоспроможність населення, і, в зв'язку з цим, збільшенням кількості осіб, які потребують державної допомоги.

Враховуючи всі проблеми розвитку ринкових відносин у сучасному суспільстві, соціальна сфера є невід'ємною його складовою, яка забезпечує економічне зростання та добробут суспільства. Таким чином, характерною ознакою розвитку соціальної сфери є недостатність бюджетних коштів, тому для стабільного розвитку соціальної сфери в Україні потрібний такий рівень фінансового забезпечення, який би дав змогу їй стати основним фактором для переходу до сталого економічного розвитку [27]. У Законі про Державний бюджет України затверджуються обсяги медичної субвенції окремо для кожного місцевого бюджету.

Медична субвенція розподіляється між місцевими бюджетами на основі формули, яка розробляється Міністерством охорони здоров'я України, та затверджується Кабінетом Міністрів України.

Позитивним аспектом організації надання медичної субвенції слід вважати і те, що залишки коштів за нею на кінець бюджетного періоду зберігаються на рахунках відповідних місцевих бюджетів і можуть використовуватися у наступному бюджетному періоді з урахуванням цільового призначення субвенції, у тому числі на оновлення матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я. Акцентується увага на тому, що не допускається спрямування субвенції на: закупівлю товарів, робіт і послуг, які безпосередньо не пов'язані з оплатою поточних видатків; здійснення заходів, видатки на які передбачені за іншими бюджетними програмами; здійснення заходів, метою яких є отримання прибутку.

Вагомим недоліком порядку планування видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я є те, що вона не передбачає можливості відшкодування витрат медичних закладів на надання медичної допомоги громадянам не за місцем їхнього проживання.

2.2. Оптимізація і аналіз соціальних видатків Тернопільської міської територіальної громади

Стан фінансування соціального забезпечення держави свідчить про рівень її економіки. Відобсяг коштів, які направлені на фінансування соціального забезпечення, залежить показник рівня життя населення. Основним завданням розвитку соціальної сфери країни є підвищення якості життя населення, що включає не лише споживання матеріальних послуг та благ, а й задоволення духовних потреб, стан здоров'я, тривалість життя та морально-психологічний клімат тощо.

Незважаючи на позитивні тенденції, що спостерігаються останнім часом у сфері бюджетного фінансування соціального забезпечення, не всі заходи є ефективними, а тому не повною мірою сприяють вирішенню проблем вразливих верств населення. Усереднене вказує на потребу подальшого детального вивчення проблем бюджетного фінансування соціального забезпечення та соціального захисту населення в Україні [26; 46].

В умовах соціально-економічних трансформацій, які відбуваються в Україні, особливого значення набуває функціонування ефективної системи соціального захисту та забезпечення, здатної мінімізувати вплив соціальних ризиків у суспільстві. Засвоєною економічною суттю соціального забезпечення є розподільчим відносинами, у яких відбувається розподіл коштів страхових фондів і перерозподіл бюджетних коштів на потреби соціального забезпечення. Соціальна су-

тність полягає у вирівнюванні матеріального й соціального стану окремих категорій осіб шляхом установа для них матеріально го забезпечення на рівні, не нижчому за прожитковий мінімум [7;45].

Тернопільська МТГ володіє значним трудовим потенціалом та підготовлює спеціалістів за багатьма спеціальностями. Саме це місто одне з небагатьох міст України, де протягом тривалого періоду спостерігається приріст населення. Більшість населення громади складають жінки, з них 80% працездатного віку. Частка чоловіків працездатного віку – 90%.

Право громадян на отримання дошкільної, початкової, базової, повної загальної середньої та позашкільної освіти забезпечують: 43 заклади загальної середньої освіти комунальної форми власності, у яких навчається 27796 учнів у 986 класах; 38 закладів дошкільної освіти комунальної форми власності. Діє 4 заклади позашкільної освіти.

У дитячо-юнацьких спортивних школах громади займається 4567 дітей та підлітків. З ними працюють більше 150 висококваліфікованих фахових працівників. Як результат, членами збірних команд України, кандидатами та резервом у збірні з літніх, зимових олімпійських та неолімпійських видів спорту є понад 60 спортсменів міста.

Загалом, до фізичної культури і спорту в м. Тернополі залучено понад 10000 осіб. Найбільше займаються літніми олімпійськими видами спорту (більше 7000 осіб), серед яких наймасовіші: футбол – більше 1200, плавання – більше 1000, легка атлетика – більше 500, баскетбол – більше 500. Неолімпійськими видами спорту (велотріал, флорбол, східні єдиноборства, аеробіка, кікбоксинг, скейтбордінг, роликовий спорт, риболовний спорт та інші) займаються близько 2000 осіб.

Бюджетним регламентом Тернопільської міської ради передбачене проведення громадських слухань та обговорень програми соціально-економічного розвитку та пропозицій до проекту бюджету перед його підготовкою. Протокол проведення цих громадських слухань, а також будь-яка

інформація, що підтверджує їх проведення та результати у загальному доступі відсутні.

Проаналізуємо видатки за функціональною класифікацією м. Тернополя.

Таблиця 2.3.

**Аналіз виконання видатків за функціональною класифікацією
бюджету міста Тернополя за 2019 р.**

Стаття видатків	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Економічна діяльність	2024598	19974355	589989033	175778703	610235013	195753058
Житлово-комунальне господарство	152967803	150912825	187393717	184166386	340361520	335079211
Охорона здоров'я	250108760	248346847	15840400	15763191	265949160	264110038
Духовний та фізичний розвиток	78595765	77516651	36304715	36352899	114900480	113869550
Фізична культура і спорт	36879710	36322643	22545600	22718799	59425310	59041442
Культура і мистецтво	41539055	41017089	13759115	13634100	55298170	54651189
Освіта	878977528	873331576	95191081	102593945	974168609	975925522

Примітка: складено на основі [21]

З табл. 2.3. спостерігається, що план по видатках за функціональною класифікацією не був виконаний на 100%. Якщо аналізувати видатків за кодом бюджетної класифікації, то були виконані показники майже повністю по освіті, фізичній культурі і спорті, культура і мистецтво, а всі інші статі видатків по загальному фонду вони практично в межах 1% недовиконання. Щодо спеціального фонду, то там аналогічна ситуація.

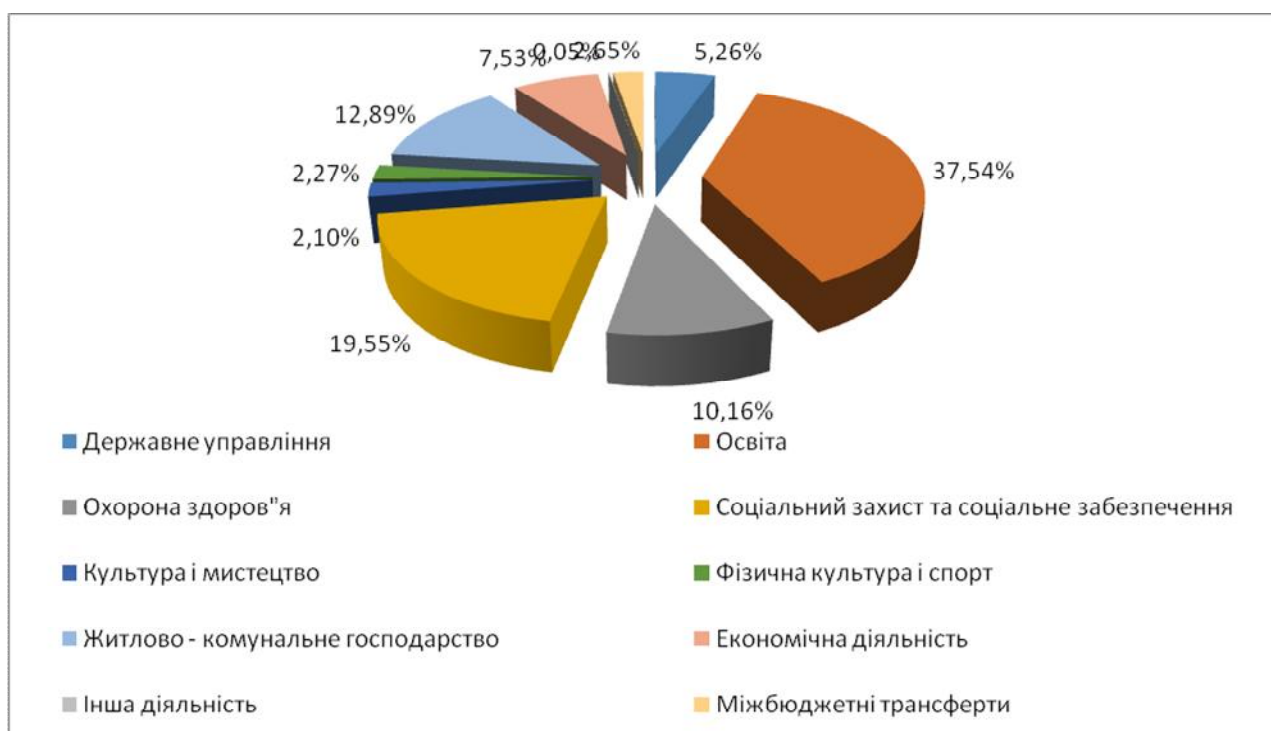

Рис. 2.2. Структура видатків бюджету Тернопільського ОТГ за 2019 р.*

Примітка: складено на основі [21]

З рис. 2.2. ми можемо спостерігати, що ключовим напрямком видатків є освіта, видатки на яку зросли на 2,35%. Натомість в структурі скоротилася видатки на охорону здоров'я на 1,76 %. Проте найсуттєвіше знизилася видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення з 28,48% до 19,55%. Також суттєво зросли видатки на культуру і мистецтво з 1,95% до 5,26% та видатки на економічну діяльність з 4,55% до 7,53%.

Щодо структури видатків, то найбільше фінансування йде на освіту, потім – соціальні витрати, а тоді аж медичне фінансування і ЖКГ(рис.2.3.)

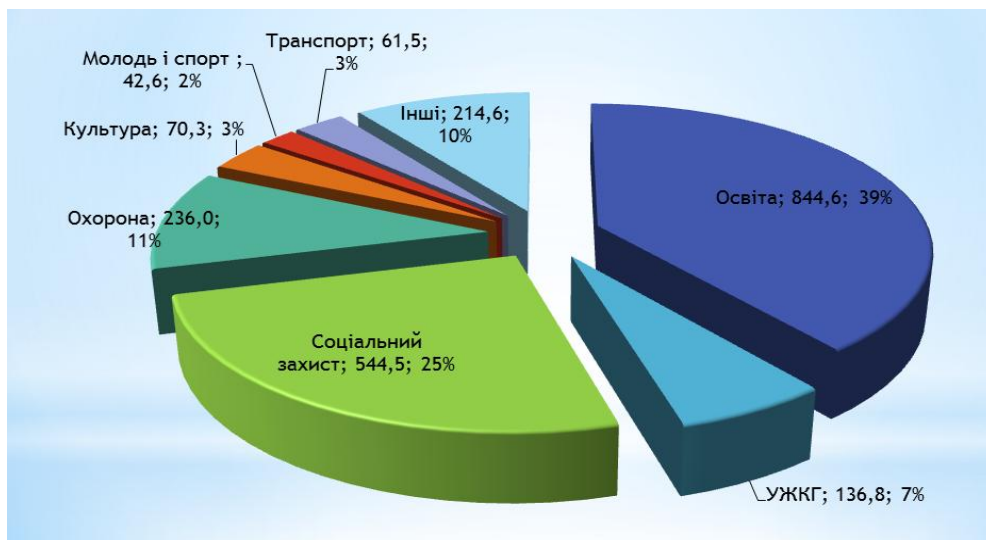

Рис.2.3. Видатки загального і спеціального в розрізі головних розпорядників коштів на 2019р.

Примітка: складено на основі [21]

Фактично за 2019 р. план видатків Тернопільського ОТГ не було виконано на 15,64% відповідно до початкового плану встановленого на 2019 р. Недовиконаними залишилися видатки за такими напрямками як:

- освіта 1,5% в відносному показнику;
- соціальний захист та соціальне забезпечення в відносному показнику 6,9%,;
- житлово-комунальне господарство в відносному показнику 1,5%;
- економічна діяльність відносному показнику 67,9%.

Порівняльний аналіз видатків за функціональною класифікацією бюджету м. Тернополя за 2017-2019 р.р. наведено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Аналіз виконання видатків за функціональною класифікацією бюджету м. Тернополя за 2017-2019р.р.

Видатки	Виконано за 2017 рік	Виконано за 2018 рік	Виконано за 2019 рік	Абсолютний приріст	%
Державне управління	52372,2	89067,1	107816	55444,1	205,9
Освіта	427578	651676	846150	418573	197,9
Охорона здоров'я	163079	231557	286579	123500	175,7
Житлово-комунальне господарство	71564,1	110615	128440	56875,9	179,5
Культура і мистецтво	35339,6	51186,3	46971	11631,4	132,9

Фізична культура і спорт	17762,5	27645,6	37211,6	19449,1	209,5
Транспорт	303960	300	16523,9	-287436	5,4

Примітка: складено на основі [19;20;21]

Аналізуючи таблицю слід сказати, що видатки у фінансовому управлінні Тернопільської міської ради проявляють тенденцію до збільшення у 2019 році порівняно з 2017 в абсолютному розмірі на 1020643,3тис.грн .

Збільшились видатки на такі позиції як: державне управління (105,9 %), освіта (97,9%), охорона здоров'я (75,5 %), культура і мистецтво (76,6 %), фізична культура і спорт (109,5%),; житлово-комунальне господарство (79,5%) Спад спостерігається сільське і лісове господарство(-0,3%); будівництво(18,8%).Спостерігаємо тенденції до зміни пріоритетів при формуванні видаткової частини бюджету, так видатки на освіту в динаміці зросли з 29,1 % до 35,19 % сукупних видатків, також зросли видатки на охорону здоров'я та на державне управління з 10,94 % до 11,92 % та з 3,3 % до 4,48 % відповідно.

Що ж до загального зростання, то варто зауважити, що найбільше зросли видатки на державне управління на 143,8% впродовж 2017-2019 рр. та за статтею видатків на фізичну культуру та спорт на 170%. Також варто зауважити про скорочення фінансування соціальний захист та соціальне забезпечення на 53,5 млн. грн. або 9,5%. Проте в 2019 р. видатки за даною статтею скоротилися практично на 34,7%, що є значною величиною.

Таблиця 2.5.

Динаміка частки розподілу витатків по статтям за 2016-2019 рр.

Стаття витатків	2016	2017	2018	2019
Державне управління	3,30%	3,87%	4,48%	5,40%
Освіта	29,10%	30,34%	35,19%	38,56%
Охорона здоров'я	10,94%	10,69%	11,92%	10,44%
Соціальний захист та соціальне забезпечення	32,99%	34,45%	28,48%	20,08%
Культура і мистецтво	2,59%	2,74%	1,95%	2,16%
Фізична культура і спорт	1,28%	1,52%	1,55%	2,33%
Житлово-комунальне господарство	12,74%	11,20%	11,83%	13,24%
Економічна діяльність	6,93%	4,97%	4,55%	7,73%
Інша діяльність	0,12%	0,21%	0,05%	0,06%
Разом	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Примітка :складено на основі [19;20;21]

З табл. 2.5. ми спостерігаємо тенденції до зміни пріоритетів при формуванні витаткової частини бюджету, так витатки на освіту в динаміці зросли з 29,1% до 38,56% сукупних витатків, зросли витатки на державне управління з 3,3% до 5,4% відповідно. Натомість за іншими статтями відповідно відбулося зменшення частки, частка витатків на соціальний захист в сукупних витатках знизилася з 32,99% до 20,08%

Щодо діяльності відділу фінансів та бюджету, то варто зауважити про використання в плануванні все ще застарілих методів оцінки, таких як нормативний метод, чи метод екстраполяції. Проблемою постає і програмно-ціольовий метод перехід до якого супроводжувався великою кількістю перешкод. Проблемою є те, що фактично на місцевому рівні вирішити ці проблеми не є можливим і є необхідність в втручанні міністерства фінансів для безпосередньої зміни методології планування та прогнозування, як в сфері витатків бюджету так і в сфері їх доходів. Також суттєвою проблемою є брак коштів Тернопільського ОТГ, фактично 10,7% надходжень не надійшли до бюджету згідно розпису, що ставить управлінські можливості в рамки жорсткої економії коштів і недовиконання витаткової частини, що призведе до погіршення якості надання послуг населенню[44;40].

Моніторинг структури видатків бюджету м. Тернополя на соціальні цілі у динаміці свідчить, що найбільшою питомою вагою вирізняються видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення (26,8–34%). Значні обсяги видатків цієї групи зумовлено соціально-економічною нестабільністю в державі, зниженням доходів громадян, зростанням рівня бідності населення. Адже соціальні трансферти у різних їх формах спрямовані на зниження гостроти соціальних проблем та забезпечення найбільш потребуючим верствам населення матеріального добробуту на рівні мінімальних соціальних стандартів[33].

На рис.2.4. видно, яку вагому частку займають видатки соціального призначення порівняно з іншими видатками.

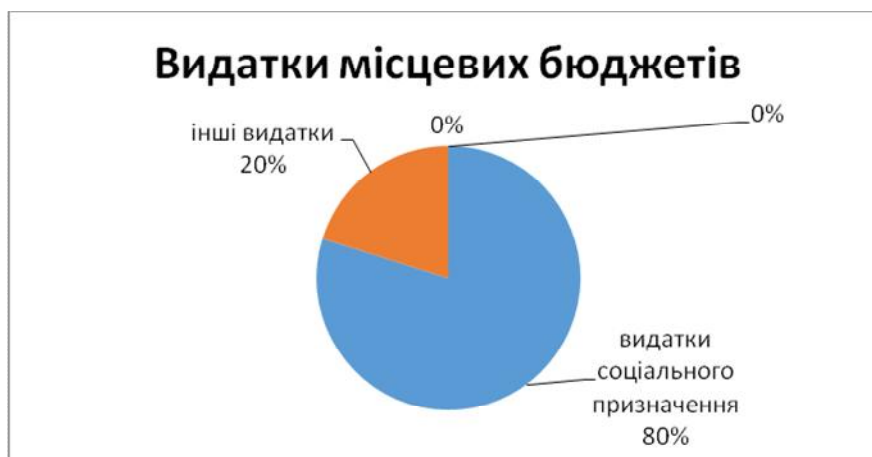

Рис. 2.4. Видатки місцевих бюджетів

Примітка: розраховано автором самостійно.

Відповідно бюджет м. Тернополя на 2019 рік передбачав значний обсяг коштів на організацію благоустрою, зокрема капітальний ремонт: між кварталних проїздів – 23 090,0 тис. грн; об'єктів благоустрою – 12 014,0 тис. грн; тротуарів – 7 000,0 тис. грн; житлового фонду – 66000,0 млн. грн; шляхо-мостового господарства – 44 200,0 тис. грн. Підставою для виділення коштів у кожному випадку є затверджений титульний список за погодженням з постійною депутатською комісією з питань житлово-комунального господарства, екології, надзвичайних ситуацій, енергозабезпечення та енергоефективності.

У видатках бюджету м. Тернополя на соціальний захист і соціальне забезпечення найбільшою питомою вагою вирізняються виплати населенню на оплату житлово-комунальних послуг (субсидії), причому починаючи із 2017 р. їх питома вага становила більше половини видатків цієї групи.

У сучасних умовах житлова субсидія є інструментом захисту окремих категорій споживачів житлово-комунальних послуг. За даними Державного комітету статистики України, у 2019 р. для отримання субсидій на часткове відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг звернулися 7471,5 тис. домогосподарств, причому призначено субсидії 6537,7 тис. домогосподарств. Порівняно з 2017 р. кількість таких домогосподарств зменшилася на 25,8%. У 2019 р. 18 267 сімей отримували субсидію на відшкодування витрат на житлово-комунальні послуги із бюджету м. Тернополя.

Значною питомою вагою у видатках на соціальний захист та соціальне забезпечення бюджету м. Тернополя вирізняються видатки на допомогу сім'ям з дітьми та малозабезпеченим сім'ям. Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» передбачено надання державної грошової допомоги сім'ям з дітьми за рахунок коштів державного бюджету через механізм надання субвенцій місцевим бюджетам. В Україні є такі види державної допомоги сім'ям з дітьми:

- допомога, пов'язана із вагітністю та пологами;
- одноразова допомога, що виплачується при народженні дитини;
- допомога при усиновленні дитини;
- допомога на дітей, котрі перебувають під опікою чи піклуванням;
- допомога на дитину одиноким матерям [22].

У 2017 р. на фінансування допомоги сім'ям з дітьми та малозабезпеченим сім'ям із бюджету м. Тернополя було виділено 174,2 млн. грн., що становило 52,2% від загальної суми видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення. У 2017-2019 рр. абсолютний обсяг цього показника зростав, хоча його питома вага знизилася до рівня 24–35,2% .

Право на безоплатний проїзд транспортом загального користування встановлено законодавчо. За даними Міністерства соціальної політики, на початку 2017 р. таке право мали 9,8 млн. осіб. Крім того, правом безоплатного проїзду в громадському транспорті користувалися 9,1 млн. пенсіонерів за віком. За рахунок коштів бюджету м. Тернополя здійснюється компенсація за пільгове перевезення окремих категорій громадян, причому у 2018–2019 рр. обсяг цієї групи витрат зріс і становив 5,7–5,9% від загального обсягу видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення.

Серед видатків бюджету м. Тернополя на соціальні цілі значними обсягами вирізняється фінансування освіти. Упродовж 2016–2019 рр. видатки за цією статтею зросли від 368,4 млн. грн. до 846,1 млн. грн., що становило 28,7–34,5% від загального обсягу видатків бюджету м. Тернополя. У м. Тернополі сформовано мережу освітніх закладів, які фінансуються за рахунок коштів бюджету м. Тернополя і задовольняють потреби учнів та їх батьків, враховують освітні потреби громади: 38 закладів дошкільної освіти, 43 закладів загальної середньої освіти, 2 ліцеї, 3 гімназії, 2 початкові школи, 4 заклади позашкільної освіти, 6 професійно-технічних навчальних закладів . Освіта належить до галузей нематеріального виробництва, тому основну частину витрат на надання відповідних послуг становить зарплата та єдиний соціальний внесок(тал.2.6).

Таблиця 2.6.

Динаміка та структура показників видатків бюджету Тернопільської міської територіальної громади по установах освіти у 2016–2019 рр.

Показники	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.	
	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %	Обсяг, млрд. грн.	Питома вага, %
Оплата праці	188,1	51,1	259,4	52,4	419,6	59,1	512,0	60,5
Нарахування на заробітну плату	67,4	18,3	56,7	11,4	91,3	12,9	112,3	13,3
Придбання товарів і послуг	21,2	5,8	33,4	6,7	32,8	4,6	67,4	8,0
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	44,2	12,0	52,7	10,6	58,4	8,2	69,4	8,2
Заходи регіональних Програм	14,8	4,0	19,7	4,0	26,4	3,7	31,5	3,7
Придбання обладнання	2,1	0,6	6,4	1,3	8,4	1,2	6,7	0,8
Капремонт, реконструкція, капвкладення	15,4	4,2	32,9	6,6	32,2	4,5	29,6	3,5
Інші видатки	15,2	4,1	34,3	6,9	40,8	5,7	17,2	2,0
Разом	368,4	100,0	495,5	100,0	709,9	100,0	846,1	100,0

Примітка: складено на основі [22]

Передбачаючи всі економічні і політичні обставини нашої країни на сьогоднішній день, основою здійснення ефективної бюджетної політики є визначення її основних напрямів, спираючись на пріоритети стратегії економічного і соціального розвитку держави, засади грошово-кредитної політики та зовнішньоекономічної діяльності. Необхідно надавати більшу увагу для ефективного використання державних та місцевих видатків фінансуванню наукових розробок, ресурсозбереженню й енергоефективності економіки.

Висновки до 2 розділу

Отже, аналіз видатків державного та місцевих бюджетів на соціальну сферу за 2019 р. показав відхилення порівняно з попередніми роками, що є цілком обґрунтовано. Збільшення у структурі видатків на соціальний захист за рахунок коштів місцевих бюджетів відбулося в результаті фінансової децентралізації: прийнято зміни до бюджетного та Податкового кодексів України щодо передачі органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень і закріплення стабільних джерел доходів для їх реалізації. Проте необхідно продовжувати удосконалювати міжбюджетні відносини в напрямі збільшення повноважень місцевих органів влади під час розрахунку потреби у фінансових ресурсах для соціального захисту населення.

РОЗДІЛ 3.

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОПТИМІЗАЦІ СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Видатки на охорону здоров'я соціальні виплати, пенсії і всі видатки соціального призначення у всіх країнах суттєво відрізняються від того, як звикла це бачити наша держава.

До прикладу Канада: там існує два види трансфертів: податковий і грошовий. Грошовий трансферт здійснюється у вигляді перерахування коштів із федерального бюджету до бюджетів провінцій/територій; податковий – виникає у випадку, коли федеральний уряд знижує федеральні ставки з податків, одночасно надаючи провінціями/територіями право підвищувати свої ставки з відповідних податків на аналогічну величину.

У Великобританії на освіту, охорону здоров'я та пенсії виділяють 2/3 соціального бюджету. Частина державних пенсій замінюють пенсії за місцем роботи. Соціальну допомогу населенню надають зарахунок розвинених систем страхування та при мінімальному втручанні держави[43].

Регіональну політику в деяких країнах здійснюють спеціалізовані державні директивні або дорадчі органи. У Франції тривалий час функціонує Міжміністерський комітет із проблем регіональних дій і впорядкування території, що приймає урядові рішення в галузі регіональної політики. Виконання та фінансування прийнятих рішень виконує Представництво з упорядкування території, голова якого підпорядковується безпосередньо прем'єр-міністру[39]. У Канаді діє комітет Кабінету міністрів із питань економічного та регіонального розвитку. У США функціонує Президентська комісія з проблем федералізму, яка займається підготовкою аналітичних звітів і рекомендацій для президента та Конгресу, створенням шляхів удосконалення федеративних відносин, координацією поточної діяльності федеральної адміністрації з питань удосконалення міжрегіональних відносин.

Соціальний бюджет Бельгії становить 73% від загального бюджету країни. Найбільше виплат здійснюється у сфері пенсійного забезпечення і надання допомоги у зв'язку з інвалідністю.

У Франції система соціального захисту населення відноситься до одного з варіантів моделі соціального страхування Бісмарка, яка переважає в Європі. Вона передбачає перерозподіл поточних доходів бюджету соціального забезпечення, формується за рахунок внесків найманих працівників і підприємців на користь пенсіонерів та потребуючих. У Франції система соціального захисту фінансується в основному за рахунок соціального страхування. В країні діють 2 великі фонди, що займаються реабілітацією безробітних, їхньою перекваліфікацією, професійним навчанням та пошуком роботи. Французька система соціального страхування включає допомоги по безробіттю, пенсії по старості та інвалідності, різні сімейні допомоги, компенсацію витрат на лікування та ін. Вона базується на принципі перерозподілу доходів (виплати суб'єктам соціального страхування здійснюються шляхом відрахувань зі сторони економічно активної частини населення)[39].

В результаті французьке суспільство залишається одним із найбільш однорідних та найменш несправедливих.

Фінансування системи соціального захисту у Німеччині здійснюється з внесків застрахованих осіб найманої праці та роботодавців, за рахунок державного бюджету.

Щодо Франції, то джерелом фінансування системи соціального захисту виступають страхові внески працівників і роботодавців. Виняток становить страхування від безробіття й сімейні виплати, частка державних дотацій в яких істотно вища, ніж в інших галузях соціального забезпечення, а також страхування від нещасних випадків, яке фінансується виключно за рахунок коштів роботодавця[39].

Структура фінансування системи соціального захисту Великобританії визначається поділом цієї системи на дві частини: національну охорону

здоров'я та національне соціальне страхування. Перша фінансується на 90% з державного бюджету, а друга - за рахунок страхових внесків найманих працівників і підприємців. Окрім охорони здоров'я податкове фінансування характерне для забезпечення від нещасних випадків на виробництві, а також сімейних виплат[43].

Світовий досвід, у розвинених країнах соціально-економічної стратегії розвитку житлового будівництва формується і реалізується як комплекс середньо- і довгострокових програм, фінансування яких складає від 50 % (США) до 80% (Франція) усіх бюджетних видатків. В Росії на загальнонаціональному рівні реалізується довгострокова стратегія масового будівництва житла для всіх категорій громадян – «Доступне і комфортне житло – громадянам Росії», загальний обсяг фінансування якої на період з 2008 по 2025 рік складає 59,8 трлн. руб. В Китаї на програму будівництва соціального житла в 2010 році було виділено 800 млрд. юанів (119 млрд. дол. США)[24;5].

В Японії основу соціальної допомоги складають внески працюючих підприємств, державні кошти та доходи від банківських операцій. Існує суспільна взаємодопомога, яка видається центральними та місцевими органами влади на: навчання, житло, медичне обслуговування та похорони. Фінансова база витрат на соціальне забезпечення складається із таких компонентів: 60% – страхові внески найнятих робітників і підприємців, 20% – державні кошти, 12% – доходи від активних фінансових операцій та ін.

У багатьох європейських країнах чітко організована система соціального захисту населення. В Італії й Франції дуже розвинений волонтерський рух. А у Швеції модель соціальної роботи вважається кращою у світі, оскільки шведам вдалося об'єднати все позитивне, запозичене з досвіду значної кількості країн. Економісти навіть ввели такий термін – “шведська модель”. Середня тривалість життя тут становить 78 років. Середній дохід на душу населення – близько 20,5 тис. євро. Рівень безробіття менше – 1,5 %. Будь-який житель Швеції економічно захищений у випадку хвороби, при народженні дитини, у зв'язку з нещасними випадками, травмами, втратою роботи й в старості. Крім того, всім

нужденним виплачується грошова допомога, що забезпечує гідний рівень проживання[32].

Для України цікавим є досвід країн, які пройшли або проходять шлях розвитку, аналогічний нашому (Угорщина, Польща, Чехія, Словаччина та ін.). Він свідчить про те, що держава, яка не в змозі належною мірою фінансувати соціальну сферу, повинна рішуче реформувати соціальну політику за трьома головними напрямками: по-перше, це роздержавлення соціальної сфери і максимальне звільнення держави від функцій безпосереднього надання громадянам соціальних послуг з перекладенням цих обов'язків на некомерційні структури; по-друге, формування ринку соціальних послуг з реальною конкуренцією їх надавачів, внаслідок чого підвищується якість і знижуються витрати на виробництво цих послуг; по-третє, впровадження комплексної системи соціального замовлення. Така форма взаємодії держави з некомерційними організаціями поширена в усіх цивілізованих країнах. Основою механізму соціального замовлення є принцип переважного використання бюджетних та позабюджетних коштів, призначених для соціальних потреб, на фінансування не відомств і відповідних бюджетних установ, а цільових соціальних програм і соціальних проектів[25;11].

У Німеччині малозабезпеченим громадянам надають грошову допомогу для самостійної оренди житла в приватному секторі. В США запроваджено систему субсидювання, згідно якої спочатку державну цільову допомогу отримував орендодавець, а згодом її отримувачем став орендар. Сектор соціального житла в Голландії, Швеції, Великобританії, Данії, Франції і Фінляндії становить 15-35 % від загального житлового фонду. В європейських державах на соціальні житлові програми виділяються значні кошти: від 0,1- 0,3 % ВВП, в Італії і Греції до 1,2-1,4 % ВВП, у Франції – 1,9 % ВВП. В Канаді вартість одного квадратного метра соціального житла не перевищує 650 дол. США. Як правило, в розвинутих країнах споживачами соціального житла є дійсно найбільш вразливі прошарки населення, оскільки порівняно низька якість житла

та несприятливе оточення районів із соціальною забудовою унеможлиблює вселення туди заможних людей [49].

Якщо говорити про охорону здоров'я, то у Франції домінує система обов'язкового медичного страхування. У Франції вартість лікування майже повністю покривається за рахунок соціального страхування, а населення може вибирати собі лікаря. Із внесків та спеціальних податків фінансується соціальне страхування. До соцстраху відраховують 13,55 % від загальної суми заробітної плати працівника, але це не означає, що гроші повністю вираховують з його зарплати. Робітник платить лише 0,75 %, а решту покриває роботодавець. Натомість із заробітної плати працівника вираховують 6,2 % на суспільний внесок та 0,5 % - на повернення суспільного боргу.

До прикладу Бельгія, то вона має одну з найкращих систем охорони здоров'я. Огляд і лікування в даній країні є дуже дешевим і все доступним для населення. Бельгійську систему охорони здоров'я фінансують з централізованого Національного управління соціального страхування. Найбільше коштів надходить завдяки медичному страхуванню. З приватних підприємств вираховують 37,94 % від суми зарплати працівника, але сам робітник платить лише 13,07 %, а решту - 24,87 % - сплачує роботодавець. Відрахування із зарплатні держслужбовців значно менші - 7,35 % від своєї зарплати платить сам чиновник, а 3,8 % за нього доплачує держава[8].

Система охорони здоров'я, побудована на засадах змішаного медичного страхування, повинна відповідати принципам соціальної справедливості, забезпечуючи рівність і доступність медичних послуг достатньо високої якості для всіх громадян.

Висновки до 3 розділу

В європейських країнах питання формування державного бюджету і його розподілу між регіонами вирішується на основі принципів справедливості та корисності за активної участі регіонів. Для цього їм надано більше самостійності, ніж в Україні, забезпечено відповідні юридичні права, які держава не може порушити. Певна фінансова самостійність регіонів, можливість розпоряджатися місцевими ресурсами, відповідальність місцевих органів влади за соціальний розвиток створюють необхідний економічний фундамент та спонукає до ефективних дій стосовно регулювання та підтримки інвестиційної активності кожного регіону в цілому і головне враховує всі його особливості.

ВИСНОВКИ

Отже, поліпшення рівня та якості життя громадян в Україні є нагальною проблемою. Для її вирішення в умовах недостатності державних коштів доцільно було б, зокрема, розширити залучення альтернативних джерел фінансування соціальної сфери, у тому числі приватного інвестування або фінансування за рахунок коштів громадських організацій.

Необхідно також від політики державних соціальних виплат поступово переходити до політики, спрямованої на стимулювання трудової активності за європейськими стандартами, а саме:

- збільшити частку оплати праці в структурі ВВП;
- підвищити частку оплати праці в собівартості - не нижче 30 %;
- підвищити мінімальну зарплату до західноєвропейського рівня;
- сформувати середній клас на основі зниження доцільного коефіцієнта диференціації доходів громадян до обґрунтованого рівня - не вище 1 : 5;
- зменшити міграційні потоки до рівня країн ЄС.

Державна система соціального захисту повинна відігравати підпорядковану роль, мати адресний характер і стосуватися не-імущих верств, тобто непрацездатної частини населення. Саме цей напрям у соціальній політиці держави має стати пріоритетним, він сприятиме соціальній стабільності в суспільстві - необхідній умові економічного зростання й підвищення рівня добробуту громадян.

Бюджетний механізм, будучи складовою фінансового механізму, активно використовується державою для регулювання соціально-економічних процесів у суспільстві. Він включає взаємодію бюджетних методів, інструментів і важелів, за допомогою яких визначаються оптимальні обсяги формування фінансових ресурсів бюджетів різних рівнів і максимальна ефективність їх розміщення й використання для забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства[42;47].

За допомогою бюджетного механізму впорядковується процес фінансового забезпечення соціального захисту. Бюджетне забезпечення соціального захисту населення здійснюється шляхом бюджетного фінансування видаткової частини державного і місцевих бюджетів через реалізацію програм соціального захисту населення.

Моніторинг видатків бюджету м. Тернополя на соціальні цілі дав змогу сформулювати такі висновки.

Видатки на соціальні цілі є одними із найпріоритетніших напрямів фінансування з місцевих бюджетів. За рахунок цієї групи видатків забезпечується фінансування таких сфер, як: освіта, охорона здоров'я, фізична культура та спорт, культура і мистецтво, соціальний захист населення. Понад 3/4 усіх коштів бюджету м. Тернополя витрачається на соціальні цілі.

Найбільшою питомою вагою серед видатків бюджету м. Тернополя на соціальні цілі характеризуються видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення, що зумовлено соціально-економічною нестабільністю в державі, зниженням доходів громадян, зростанням рівня бідності населення.

У процесі оцінки динаміки видатків бюджету на соціальний захист населення виявлено, що кошти переважно спрямовуються на реалізацію програм пасивної соціальної підтримки (виплати населенню на оплату житлово-комунальних послуг та допомогу сім'ям з дітьми та малозабезпеченим сім'ям), тому їхня ефективність залишається низькою, оскільки не впливає на зростання доходів населення. На нашу думку, зростання обсягу витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення має активізувати заходи, спрямовані на зниження рівня бідності населення, мотивувати громадян до отримання додаткових трудових доходів.

Основна частина видатків на утримання установ соціальної сфери припадає на оплату праці та єдиний соціальний внесок, капітальні видатки на розвиток соціально-культурної сфери є незначними. Вважаємо, що підвищення результативності фінансування закладів цієї сфери можна досягнути шляхом

вкладення коштів у її розвиток та підвищення доступності послуг для широких верств населення незалежно від місця проживання та матеріального становища.

Проведений аналіз показав, що ефективність системи міжбюджетних відносин визначається не ступенем централізації/децентралізації бюджетної системи, не наявністю чи відсутністю регулюючих податків, не частками доходів/втрат центрального уряду, не обсягом і способами надання фінансової допомоги, а чітко встановленою та збалансованою системою всіх цих складових, які враховують особливості держави.

В європейських країнах питання формування державного бюджету і його розподілу між регіонами вирішується на основі принципів справедливості та корисності за активної участі регіонів. Для цього їм надано більше самостійності, ніж в Україні, забезпечено відповідні юридичні права, які держава не може порушити. Певна фінансова самостійність регіонів, можливість розпоряджатися місцевими ресурсами, відповідальність місцевих органів влади за соціальний розвиток створюють необхідний економічний фундамент та спонукає до ефективних дій стосовно регулювання та підтримки інвестиційної активності кожного регіону в цілому і головне враховує всі його особливості.

В цілому, основними принципами ефективного механізму функціонування соціальної сфери мають бути: розмежування повноважень між державним і приватним секторами щодо виробництва і надання соціальних благ, раціоналізація державного фінансування соціальної сфери залежно від поставленої мети, підвищення платоспроможності населення як стимулюючого фактору щодо розширення доступу до товарів і послуг соціального призначення, які виробляється приватним сектором, за рахунок соціальної політики.

Підвищення ефективності соціальних видатків в умовах обмеженості бюджетних ресурсів потребує впровадження нових управлінських підходів до планування соціальних видатків; вдосконалення міжбюджетних відносин; визначення ступеня участі та повноважень основних партнерів у фінансуванні

та адмініструванні соціальних програм; диверсифікації системи надання соціальних послуг; завершення впровадження соціальних стандартів; впровадження системи критеріїв та індикаторів для моніторингу та оцінки досягнення визначених цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артус М. М. Бюджетна система України: Навч. посіб. / М. М. Артус., Н. М. Хижа. – К.: ВидвоЄвроп. ун-ту, 2005. – 220 с.
2. Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI.URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>.
3. Бюджетна система: навчальний посібник / Р.С. Сорока, І. Г. Благун. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 236 с.
4. Василик О. Д. Бюджетна система України : [підручник] / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
5. Верховод І. Соціалізація розподілу благ: досвід європейських країн і проблеми України. Україна: аспекти праці. 2013. № 3. С. 43-50.
6. Возняк Г.В. Видатки місцевих бюджетів на охорону здоров'я: оцінка ефективності Фінанси України. 2014. № 4. С. 94-107.
7. Григораш Т. Ф. Фінансові чинники формування місцевих бюджетів/ Т. Ф. Григораш // Фінанси України. – 2014.– № 5. – С. 62 – 65.
8. Давидюк О.О. Світовий досвід фінансування соціальних виплат [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cpsr.org.ua>
9. Державне казначейство України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua>
10. Длугопольський О. Патронатні, Мериторні та суспільні блага: проблеми розмежування та фінансування. Світ фінансів. 2014. Вип. 1. С. 68-75.
11. Доронін О. Завдання і можливості соціальної політики на сучасному етапі демократичних реформ в Україні. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї: збірник наукових праць ЧДУ ім. П. Могили. 2014. С.316-324.
12. Загорський В.С., Вовчак О.Д., Благун І.Г., Чуй І.Р. Фінанси: навч. посіб. Київ: Знання, 2013.247 с.

13. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 5, ст. 21) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>
14. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 48, ст. 409) із змінами [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>
15. Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 35, ст. 290) із змінами [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>
16. Закон України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам» із змінами [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1727-15>
17. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>
18. Закон України «Про соціальні послуги (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45, ст. 358) із змінами [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-15>
19. Звітність про виконання бюджету міста Тернопіль за 2017 р.
20. Звітність про виконання бюджету міста Тернопіль за 2018 р.
21. Звітність про виконання бюджету міста Тернопіль за 2019 р.
22. Інформація про виконання Програми економічного і соціального розвитку м. Тернополя .URL: <https://rada.te.ua/ekonomika/programa-sotsialno-ekonomichnogo-rozvitku/19354.html>.
23. Кічурчак М. В. Концептуальні засади відтворення суспільних благ у ринковій економічній системі. Актуальні проблеми економіки. 2014. № 5. С. 20-28.

24. Клівіденко Л.М. Фінансування соціального захисту населення України: джерела, форми та методи / Клівіденко Л. М. // Регіональна бізнес-економіка та управління. – 2014. – С. 104–110.
25. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України: проблеми теорії і практики / О. М. Ковалюк. – Л. : Вид. центр. ЛНУ, 2002. – С. 277.
26. Ковалевич Д.А. Видатки місцевих бюджетів на соціальний захист населення. Економічний форум. 2017. № 2. С. 280-286.
27. Корнієнко Н. М. Аналіз системи планування бюджетних видатків в Україні / Н. М. Корнієнко // Бізнес Інформ. – 2016. – № 4. – С. 389-393.
28. Легкоступ І. І. Теоретичні та практичні аспекти видатків місцевих бюджетів України в сучасних умовах / І. І. Легкоступ // Економіка. Фінанси. Право. – 2010. – № 2. – С. 22-26.
29. Набока Т. С. Оптимізація структури видаткової частини бюджету /Т. С. Набока // Економіка України. – 2016. – № 1. – С. 51-62.
30. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mlsp.kmu.gov.ua/>
31. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>
32. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн / Ю. В. Пасічник. – К. : ЗнанняПрес, 2002. – 495 с.
33. Програма економічного та соціального розвитку Тернопільської міської територіальної громади на 2019 р. URL: <https://tmrada.gov.ua/sesiya/rishennyasesii/25535.html>.
34. Радіонов Ю. Д. Теоретичні основи суспільних благ в економічній системі держави. Економіка та держава. 2017. № 2. С. 22-27.
35. Романенко О. Р. Фінанси : підруч. / О. Р. Романенко. – Київ : Центрнавч. літ., – 2004. – 312 с.

36. Роменська К.М. Оцінка ефективності використання коштів місцевих бюджетів України [Текст] / К.М. Роменська // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – №4(16). – С. 228-235.
37. Рудкевич І. В. Регулювання системи соціального захисту населення України: теорія, методологія та державна політика: монографія / І. В. Рудкевич. – Донецьк : Ємельянова Т.В., 2011. – 463 с.
38. Руженський М. М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі економіки України: монографія. – К.: ІПК ДСЗУ, 2013. – 318 с.
39. Система соціального захисту населення у Франції [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.pilga.in.ua/>
40. Скулиш Ю.І. Проблеми та перспективи бюджетного забезпечення соціальної сфери в Україні : монографія . Київ.2016.288с.
41. Скуратівський В. А. Соціальна політика : навч. посіб. / В. А. Скуратівський, О. М. Палій, Е. М. Лібанова. – 2-ге вид., доп. та перероб. – К. : УАДУ, 2003. – 364 с.
42. Старостенко Н. В. Методологія формування міжбюджетних трансфертів / Н. В. Старостенко // Фінанси України. – 2005. – С. 39-44.
43. Соціальний захист населення: досвід Великобританії [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.pilga.in.ua/>
44. Чугунов І. Я. Розвиток програмно-цільового методу планування бюджету. Фінанси України. – 2015. – № 5. – С. 3–14.
45. Чумаченко М. Г. Бюджетна політика у контексті соціально-економічного розвитку України. Т.4. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі. – Київ : НДФІ, 2014. – 368 с.
46. Шаманська Н. Соціальний захист населення в контексті надання соціальних допомог: сучасний стан і пріоритети / Н. Шаманська // Галицький економічний вісник. – 2013. – №2(41). – С.43-48.

47. Шиліна Г. М. Фінансування соціального захисту населення України: джерела, форми та методи : дис. канд. ек. наук / Шиліна Ганна Миколаївна – Маріуполь, 2015. – 212 с.
48. Юрій С. І. Антологія бюджетного механізму : монографія / С. І. Юрій, В. Г. Дем'янишин, Я. М. Буздуган. – Тернопіль : Економічна думка, 2001. – 250 с.
49. Ярова Л.В. Соціальна політика України в контексті європейської інтеграції: монографія / Л.В. Ярова. – О. : Фенікс, 2011. – 320 с.